

KİŞİLİĞİN PROJEKTİF TESTLERLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Füsun AKKOYUN*

Psikolojinin temel amacı, insanların kendileriyle ve çevreleriyle daha etkin ilişkiler kurabilmelerine yardımcı olmaktır. Bu nedenle psikolojide insanı tanımak önemlidir.

İnsanları tanımak gözlemekle başlar. Bir kimsenin değişik zamanlarda gösterdiği davranışları gözlenerek, onun benzer durumlarda ne tür tepkilerde bulunabileceği önceden kestirilebilir. Tipik davranış kavramı, bir kimsenin benzer durumlarda genel olarak gösterdiği davranışlarının ortalamasını ifade etmektedir (Cronbach, 1970). Tipik davranışlar tutum, değer, ilgi, huy ve mizaç gibi kişilik özelliklerini simgeleyen davranışlardır. Psikoloji uygulamalarında kişiliğin değerlendirilmesi, bu davranışları ölçmeye yönelik çabaları içermektedir.

Psikolojik değerlendirmelerde (ve de tipik davranışın değerlendirilmesinde), psikometrik ve izlenimci olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Psikometrik yaklaşımda, bireylerin objektif olarak değerlendirilmesine önem verilmekte ve bu nedenle birey diğer bireylerle kıyaslanarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımın odak noktası, ölçme araçlarıdır. İzlenimci yaklaşımda ise, bireylerin teste verdiği yanıtlar kadar test dışı diğer davranışları da gözlenerek değerlendirilir. Dolayısıyla bu yaklaşımın odak noktası, psikoloğun anlayışıdır. Bu yaklaşımların her biri bazı üstünlüklere sahiptir. Psikometrik yaklaşımı benimseyen psikoloğun değerlendirmesi objektif ve sistematik olacaktır. Zengin kuramsal bilgiye ve deneyimlere sahip, bilimsel tutumu izleyen izlenimci bir psikoloğun değerlendirmesi ise bireyin iç dünyasının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Öte yandan, psikometrik yaklaşımda birey hakkında daha az bilgi edinilmekte, izlenimci yaklaşımda ise, subjektif olma durumu ortaya çıkmaktadır.

* Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

Buna karşın, bu yaklaşımlar farklı durumlarda geçerlidir (Cansever, 1982). Burada önemli olan hangi durumda hangi yaklaşımın kullanılmasının daha uygun olduğuna karar verebilmektir.

Kişiliği Değerlendirme Yöntemleri

Tipik davranışın değerlendirilmesinde üç ayrı yöntem ayırt edilmektedir (Cronbach, 1970).

1. Gözlem Yöntemi

Bu yöntemde, psikologlar sistematik ve dikkatli gözlemlerde bulunarak, bir kimsenin kişiliği hakkında bilgi edinmeye çalışırlar. Denekler normal durumlarda veya test ortamında gözlenebilirler. Test ortamında gözlem yapılırken, denek belli durumlar karşısında bırakılarak gözlenir. İzlenimci yaklaşımca yeğlenen bu yöntem, psikometrik yaklaşımı savunanlar tarafından subjektif olmakla eleştirilmektedir.

2. Kendi Hakkında Bilgi Verme Yöntemi

Bu yöntem, bireyi en iyi tanıyan kimsenin yine kendisi olacağı varsayımına dayanmaktadır. Deneğin kişilik özellikleriyle ilgili bilgiler, bu özellikleri oluşturan davranışları betimleyen maddelerin bir dökümü diyebileceğimiz envanterler yoluyla oluşturularak elde edilmektedir. Daha çok ilgi, değer ve tutum gibi özelliklerin ölçülmeye çalışıldığı envanterlerde, deneklere bir seri standart uyarıcılar verilmektedir. Deneklerin bu uyarıcılara verdikleri tepkiler benzer bir grubun tepkilerine ilişkin standart tepkilerle karşılaştırılarak değerlendirilmektedir. (Anastasi, 1976). Bu yönetime göre geliştirilen ölçme araçlarında, genellikle Q-Sort veya Sıfat Tarama Listesi gibi tekniklerden yararlanılmaktadır.

Bu yöntem psikometrik yaklaşıma uygun düşmekle beraber, bazı bakımlardan eleştirilmektedir. Burada denek hakkındaki bilgiler deneğin kendisine sorularak elde edilmektedir. Başkalarının gözlemi ve dışarıdan bir ölçme söz konusu olmadığından, bu tür ölçme araçlarına test denmesinin hatalı olacağı konusunda bazı görüşler bulunmaktadır. Ayrıca bu yöntemde deneklerin kendilerini iyi tanınamaları ve yanıtlarını görünmek istedikleri şekle göre düzenleyebilmeleri de, bazı ölçme hatalarına neden olmaktadır. Buna karşın, bu yöntemle elde edilen bilgiler objektif olarak değerlendirilebilmektedir.

3. Projektif Test Yöntemi

Bu yöntemde deneye belirsiz uyarıcılar verilerek, bunlara istediği şekilde tepkide bulunması istenir. Teste verilen yanıtlar genellikle sayısal bir değere bağlanmaz. Testin amacı deneye açıkça bildirilmediğinden, verilen yanıtların deneyin bilinçdışı istek ve duygularını, dış dünyayı algılama biçimini yansıtacağı varsayımı kabul edilir. Denekten alınan bilgilerin yorumlanmasında, Freud'un rüyaları yorumlama yöntemi izlenir.

Anatasi (1976), bunlara da test denmesinin hatalı olduğunu, taşıdıkları psikometrik özellikler bakımından çoğunun yarı-test niteliğinde olduğunu, bunların daha çok klinik bir araç olduğunu belirtmektedir. Nunnaly (1967) ise, bunlardan yalnızca üzerinde yeterli sayılabilecek bir çok psikometrik çalışmanın gerçekleştirildiği Holtzman Mürekkep Lekesi Testi ve üzerinde başarılı standardizasyon çalışmaları yapılan, elde edilen verilerin kalitatif olarak işlenebildiği bazı cümle tamamlama testlerinin psikometrik bakımdan test olarak kabul edilebileceğini ileriye sürmektedir.

Görüldüğü gibi, kişiliği değerlendirmede kullanılan yöntemlerin hepsi çeşitli yönlerden eleştirilebilmektedir. Bu yazının amacı, bunlardan projektif test yöntemini ele alarak ayrıntılı olarak incelemektir.

Projektif Test Yönteminin Kuramsal Dayanağı

Projektif test yönteminin temelindeki mantık, Freud'un kişilik kuramına dayanmaktadır.

Psikoanalitik kurama göre kişilik üç ana sistemden oluşmaktadır. İd, ego ve superego. İnsan davranışları bu üç sistemin etkileşiminin ürünüdür. Bu sistemler birbirlerinden bağımsız olarak çalışmaz (Geçtan, 1982).

İd, kişiliğin temel parçasıdır ve doğuştan getirilen içgüdüleri içermektedir. Bu içgüdülerin doyurulması bireye büyük bir zevk verir. Ancak bunların gerçekleşmesi bireyi topluma karşı ters duruma düşüreceğinden bu istek ve arzular bastırılır ve bireyin bunun ayrımında olmasını engellemek üzere bilinçaltına itilir; yani id'de saklanır. Buna karşın bu istek ve arzular şiddetli bir gerçekleşme eğilimi içindedirler.

Superego da, bu istek ve arzuları bastırıcı bir rol oynayan kişiliğin bir diğer parçasıdır. İlk çocukluk yıllarından başlayarak anne, baba

ve toplum tarafından bireylere empoze edilen değer yargılarını içeren kişiliğin törel yönüdür. Bu sistemde bireyin toplumca onaylanmayacak davranışlarını engellemek üzere işlevini sürdürür. Süperego'nun önemli bir kısmı bilinçaltında yer alır.

Ego ise kişiliğin yürütme organıdır ve idin, süperegonun ve dış dünyanın birbirleriyle çatışma durumunda olan istekleri arasında bir uzlaşma bulmakla yükümlüdür. Kişiliğin bu parçası bilinçli yaşantılardan oluşur (Hall ve Lindsey, 1970).

Freud'un getirmiş olduğu psikoanalitik tedavi yaklaşımında, bireye korkutucu veya ürkütücü geldiği için bilinçle getirilemeyen düşünceler aranarak ortaya çıkarılır ve bunların bilinçli hale getirilmesine çalışılır. Projektif test yönteminde de buna benzer bir yaklaşım izlenir ve Freud'un ortaya koyduğu bazı temel kavramlardan yararlanır (Schafer, 1967). Bu kavramlar şunlardır:

Birincil ve İkincil Düşünce Süreçleri (Primary and Secondary Process of Thinking)

Birincil düşünce süreci doğuştan getirilen, mantıklı olmayan, ilkel düşünce şeklidir. Freud'un "Zevk İlkesi"ni ifade eden bu düşünce şekli, gerilimlerden kurtulmak için haz ve doyum aramaya yöneliktir. Bu tür düşünce şekli ilk çocukluk döneminde, alkollü durumlarda, psikoz ve sanrı durumlarında görülmekte ve de rüyalarda ortaya çıkmaktadır.

İkincil düşünce süreci, gerçeğe uyum yapmada kullanılan düşünce şeklidir. Burada "Gerçeklik İlkesi" egemendir. Bu genellikle uyanık iken kullanılan, sözel, mantık bakımından düzenli, görel olarak duygusal olmayan ve çevre koşullarına uygun düşen düşünce şeklidir. Bazı kuramcılar, projektif test yönteminde deneklere belirgin olmayan uyarıcılar verilerek, onlardan bu uyarıcılara ilk tepkilerini veya kurdukları ilk fantezilerini bildirmeleri istendiğinde, gerçeklik deneyiminin zayıfladığını ifade etmektedirler.

Yansıtma (Projection)

Psikoanalitik kuramdan yararlanarak kullanılan bir diğer kavramdır. Bu kavram iki şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan Klasik Yansıtma (Classic Projection), Freud'un tanımlamış olduğu bir savunma mekanizmasıdır. Bu, bir kimsenin kendince kabul edemediği dürtü veya özelliklerini reddettiğinde, bunu çevresindeki bireylere

veya nesnelere yüklediği zaman kullandığı bilinçdışı, patolojik düşünce sürecidir. Projektif test yönteminde kullanılan yansıtma ise, normal olmayan ve tümüyle bilinçdışı yapılan böyle bir yüklemeyi ifade etmemektedir. Projektif test yönteminde kullanılan yansıtma, Genelleştirilmiş Yansıtma (Generalized Projection) dır. Bu, bir kimsenin dış dünyayı algılamasının ve yorumlamasının o kimsenin içgüdülerinden etkilenmesini ifade eden normal bir süreçtir. Projektif test yönteminde, kişinin içgüdülerini dikkat konusu olan nesneye (testeki uyarıcıya) yüklediği varsayımı kabul edilmektedir.

Projektif Hipotez (Projective Hypothesis)

Bu hipoteze göre, bir kimsenin görece yapılandırılmamış bir duruma verdiği tepkilerinde içgüdülerini, çatışmalarını ve gizli isteklerini ortaya koyduğu, burada genelleştirilmiş yansıtmanın kullanıldığı kabul edilmektedir. Aslında yansıtma hemen hemen herkesin her zaman yaptığı, ancak başkalarının gördüğü "gerçeğe" uygunluk derecesi bakımından değişiklik gösteren genel bir görüngüdür.

Freud'a göre insan davranışlarının belirleyicisi psikolojik süreçlerdir ve bunlar çoğunlukla bilinçdışıdır. Bu durum özellikle dil süreçlerinde belirgindir. Birey burada gizli istek ve arzularını açığa vurmaktadır. Projektif test yönteminde de, deneklere belirsiz uyarıcılar (mürekkep lekeleri, belirsiz resimler, yarım bırakılmış cümleler) verilerek bunlara tepkide bulunurken (hikaye uydururken, cümleleri tamamlarken) bilinçdışını ortaya koyması beklenmektedir.

Projektif test yönteminde projektif hipotezin kullanılması, bu yöneme klinik gözlem yöntemine göre bazı üstünlükler sağlamaktadır (Rapaport, 1967,). Böylece, deneğin test uyarıcılarına olan tepkisinin anlamı denek tarafından bilinmemekte, denekler objektif olarak gözlenebilmekte, bireyin kendi içinde ve diğer bireylerle doğrudan kıyaslanabilmesine olanak veren sistematik ve objektif bilgi sağlanabilmektedir.

Projektif test yönteminin, kendi hakkında bilgi verme (self-report) yöntemine üstünlüğü de, bu yöntemde deneklerin testin amacını bilmediklerinden, farkında olmadan kendileriyle ilgili bir çok bilgiyi, daha doğrusu bilinçdışı istek, arzu, kaygı ve çatışmalarını hiçbir sansür uygulamadan ortaya koyabilmeleridir.

Projektif Testlerin Sınıflandırılması

Projektif testlerin sınıflandırılmasında hangi boyutların ele alınacağı önemlidir. Bunun için önce projektif testlerle objektif testlerin karşılaştırıldıkları boyutları incelemekte yarar vardır. Campbell (1957), bu konuda üç boyut önermektedir. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

a) Teste verilen tepkiler iki tür olabilir. Bunlardan birincisi, deneğin kendisince doğru olarak algıladığı ve nitelediği (voluntary) tepkilerdir. Böyle bir testte, deneğe doğru veya yanlış yanıtın bulunmadığı, vereceği her tür yanıtın kabul edileceği bildirilir. Diğeri ise, herkese göre doğru olan (objective) tepkilerdir. Objektif testlerde, deneğe doğrudan olmasa bile bir doğru yanıtın bulunduğu ve kendisinden bu yanıtı vermesinin beklendiği hissettirilir.

b) Bir diğer boyut, deneğin testin amacını bilip bilmemesi ile ilgilidir. Testler bu boyutta dolaylı (indirect) ve dolaysız (direct) olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Dolaysız bir testte, örneğin bir başarı testinde, denek testin amacını ve ne tür bir sonuç alacağını önceden bilmektedir. Oysa dolaylı bir testte, testi uygulayan elindeki yanıtları deneğin düşündüğünden çok daha farklı bir şekilde yorumlayarak değerlendirir. Örneğin, deneğe yaratıcılığının ölçüleceği söylenerek kendisinden bazı hikayeler uydurması istenir, fakat burada deneğin yansıtmaları yorumlanır.

c) Üçüncü boyut, deneğin tepkilerinin bir seri seçenek ile sınırlandırılmış olup olmaması ile ilgilidir. Testler bu boyutta serbest yanıt (free-response) ve yapılandırılmış (structured) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Projektif testlerde, sorular yapılandırılmamış ve açık uçlu olduklarından, deneklerin elindeki malzemeyi nasıl düzenlediğini, yansıtmalarını görebilme olanağı vardır. Serbest yanıtlar deneği sınırlamıyarak onun içrel dünyasını ortaya koymasına olanak vermektedir.

Projektif testlerin çeşitli sınıflandırmaları (Frank, 1948; Sargeut, 1945; Campbell, 1957; Cattell, 1951 ve Lindsey, 1959) bulunmaktadır. Bunlardan Lindsey'in sınıflandırması en kapsamlı olanıdır. Burada test tepkileri bakımından beş yöntem belirlenmiştir.

1. Çağrışım (Association) Yöntemi

Bu yöntemde, denek uygulayıcının kendisine verdiği uyarıcıya, aklına gelen herhangi bir kelime veya kavram ile tepkide bulunur.

Bu yöntemde hemen tepki verilmesine önem verilir. Denekten çok değişik ve alışılmamış yanıtlar alınabilirse de, denek vereceği yanıtın tutarlı olmasını düşünmeye çoğu kez çok az vakit ayırabilecektir. Kelime Çağrışım Testleri ve Rorschach türü testler bu gruba girmektedir.

2. Yapılandırma (Construction) Yöntemi

Bu yöntemde, denekten bir resim çizmesi veya bir hikaye uydurması istenir. Bunu yapabilmesi için deneğe herhangi bir sınırlılık getirilmez. Denek burada çağrışım yönteminden daha ileriye giderek karmaşık bilişsel davranışlarını artistik bir şekilde birleştirir, hikaye uydururken veya resim çizerken orijinal çağrışımlarını uyarlar, bunları daha da genişletir. Alınan yanıtlar orijinal uyarıcıya bağlı olarak anlam kazanır.

3. Tamamlama (Completion) Yöntemi

Bu yöntemde, deneğe yarım bırakılmış bir uyarıcı verilerek, deneğin bunu uygun gördüğü şekilde tamamlaması istenir. Deneğe, vereceği yanıtın uyarıcıya uygun olması hatırlatılır. Genellikle, tamamlama yönteminde alınan yanıtlar, çağrışım yöntemine göre daha yavaş alınmaktadır ve orijinal uyarıcı daha karmaşıktır. Öte yandan tamamlama yöntemi ile elde edilen ürün, yapılandırma yönteminden elde edilen ürüne göre daha yalındır. Cümle ve hikaye tamamlama testleri, Resimli Engelleme Testi gibi testler bu gruba girmektedir.

4. Seçme ya da Düzenleme (Choice or Ordering) Yöntemi

Bu yöntemde, denekten bir listedeki seçenekler arasından hoşlanma, kendine uygunluk gibi bir kritere göre bir seçim yapması istenir. Resim Düzenleme Testi ve Szondi Testi bu gruba girmektedir. Rorschach ve TAT Testide grup uygulamaları için düzenlenerek deneklere verildiğinde, bu gruba girmektedir. Çünkü bu testlerin grup uygulamalarında deneklerden bir çağrışım yapması veya uyarıcıları yapılandırması istenmemekte, verilen seçenekler içinden birisini seçmesi beklenmektedir.

5. Anlatım (Expression) Yöntemi

Bu yöntemde, denek bir çok değişik uyarıcıyı bir ürüne dönüştürür. Burada ortaya çıkan ürüne ve bunun ortaya konuş şekline önem verilir. Diğer projektif yöntemlerden farklı olarak, bu yöntemin tanı-

sal olduğu kadar iyileştirici değerinin de olduğu varsayımı kabul edilmektedir. Psikodrama, sosyodrama, oyun, resim gibi etkinlikler bu gruba girmektedir.

Bunlardan anlatım, çağrışım ve yapılandırma yöntemleri ile elde edilen verileri sayısal verilere dönüştürerek psikometrik çalışmalar yapmak güçtür. Buna karşın, tamamlama, seçme ya da düzenleme yönteminde elde edilen veriler sayısal verilere dönüştürülebildiğinden bunlar diğer projektif yöntemlere göre psikometrik bakımından bir üstünlüğe sahiptirler.

Projektif Testlerin Genel Değerlendirilmesi

Psikoanalitik yöntemin yaygınlık kazanmaya başlaması giderek hayal ve fantezilerin önem kazanmasına, bilindiğini ortaya çıkarmak için bazı tekniklerin geliştirilmesine ve böylece projektif testlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapılan literatür incelemesi, bugün kullanılmakta olan pek çok projektif testin 1950 yıllarına doğru geliştirildiğini, bunu izleyen yıllarda da projektif testlerle ilgili ölçme sorunlarının yaygın olarak ele alındığını göstermektedir.

Eysenck (1959), 1950-55 yılları arasında projektif testlerin genel bir değerlendirmesini yapmış ve bunların psikometrik bir araç olmadıklarını ileri sürerek şiddetle bu araçlara karşı çıkmıştır. Horrocks (1964) ise, tüm eleştirilere karşın bu testlerin tanı amacıyla kullanılmasının oldukça yararlı olduğunu ve yaygın olarak kullanıldığını belirtmektedir.

Projektif testlerle ilgili sorunları diğer ölçme yöntemlerinin sorunlarıyla birlikte değerlendirmekte yarar vardır. Lanyon ve Goodstein (1971), kişiliği ölçme yöntemlerinden hiçbirinin diğerine göre üstün olmadığını belirtmektedirler. Bunun yanısıra, projektif testlerde de, objektif testlerde olduğu gibi, denekler standart ve kontrollü bir ortamda gözlenmekte, deneklerin yapısal özellikleri bağımsız değişken, sonuç edim bağımlı değişken olarak incelenmektedir. Bu nedenle diğer testlerin karşılaştığı sorunlar, bir bakıma projektif testler için de geçerlidir.

Projektif testler diğer testlere göre iki bakımdan ayrıcalık göstermektedirler. Birincisinde, projektif testler kolaylıkla sayısal ifadelerle dönüştürülememektedir. Bunun için bazı yaklaşımlar kullanılmakla birlikte, her birinin kendine göre bazı sakıncaları vardır (Macfarlane ve Tuddenham, 1951). Oysa diğer testler temelde sayısal veriler

üzerine kurulmaktadır. İkincisinde ise, diğer testlerde genellikle bir değişken veya işlev ele alınmakta, tüm denekler bu değişken veya işlevin uzantısı içinde incelenmektedir. Oysa projektif testlerde 'n' sayıda değişken veya işlev ele alınmakta, bir denek çeşitli değişkenler veya işlevlerinin birbiriyle dinamik etkileşim örüntüsü içinde incelenmektedir. Projektif testlerin temel sorunu işte bu en önemli farklılıktan, çok sayıda değişkenin bulunmasından kaynaklanmaktadır (Ainsworth, 1951).

Macfarlane ve Tuddenham (1951), projektif testlerin karşılaştığı temel sorunları psikometrik saygınlığın ikizleri olan güvenilirlik ve geçerlik bakımından ele almaktadır. Ainsworth (1951), buna kriter seçimi sorununu da eklemektedir. Ancak, kriter seçimi geçerlik konusuna ilişkin olduğundan burada incelenmesi daha yerinde olacaktır.

Geçerlik Sorunları

Geçerlikle ilgili en büyük sorun, kişiliğin ölçülebilmesi için gerekli olan kuramsal yapının henüz bulunmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bugüne kadar sistematik bir kişilik kuramının geliştirilmemiş olması, kişiliğin ölçülebilir özelliklerinin tanımlanmasına olanak vermemektedir (Horrocks, 1964).

Kişilik, çeşitli psikolojik özelliklerin (tutumlar, mizaç, yetenekler, morfoloji, fizyoloji, ihtiyaç ve ilgilerin) örgütlenmesinden oluşmaktadır (Guilford, 1959). Bu tanımlı işlevsel tanımlara dönüştürmek olası ise de, kişiliği yalnız başına bir araç ile ölçebilmek güçleşmektedir. Bu karmaşık yapısı nedeniyle, kişiliğin yalnızca bazı yönleri ele alınarak değerlendirildiğinde, diğer etmenlerin buna olan etkisi gözardı edilmektedir.

Bir diğer sorun, test sonuçlarının yorumlanmasında uygulayıcılar arasında bir birlik sağlanmasının güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Ainsworth (1951), projektif test yöntemiyle elde edilen verilerin yorumlanmasında çeşitli yorumsal hipotezlerin (interpretative hypothesis) bütünleştirilmesi söz konusu olduğundan her birinin diğerinin uygulanışını etkilediğini belirtmektedir. Öte yandan, projektif verilerin yorumlanmasında bütüncül (holistic) yaklaşım egemendir. Bütüncül yaklaşıma göre, her bir kişilik örgütünün biricikliği kabul edilmektedir. Bu durumda da projektif yöntemin dayandığı yorumlama hipotezinin geçerliğine ilişkin bilgi sağlanamamaktadır.

Projektif testlerin geçerlik çalışmalarında kullanılacak olan kriterin seçimi de önemli bir sorundur. Tanılayıcı amaçlarla yapılan incelemelerde, genellikle kriter olarak klinik gözlemler kullanılmaktadır. Bu kritere göre yapılan değerlendirmelerde subjektifliği en aza indireyecek bazı önlemler alınsa bile, kendi içinde geçerliği yüksek bir kriterin bulunamaması önemli bir sorundur.

Ayrıca, geçerlik çalışmalarında kullanılacak olan örneklem grubunun seçiminde de bazı sorunlar karşıya çıkmaktadır. Kullanılan örneklem grupları genellikle psikotik, nevrotik ve normallerden oluşmaktadır. Yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, etnik grup gibi diğer değişkenleri de göz önüne alarak örneklem gruplarını oluşturmak oldukça güç olmaktadır.

Güvenirlilik Sorunları

Psikometride geçerli olmayan bir testin güvenilir olabileceği, ancak güvenilir olmayan bir testin geçerli olamayacağı kabul edilmektedir. Bu vargı, ölçülen işlevin durağan bir işlev olduğunu, bu nedenle de tekrarlı ölçümlerin sonucunda eğer farklılık varsa, o ölçüğün güvenilir olmadığını ifade etmektedir.

Kişiliğin temel yapısı durağan bir işlev olduğuna, projektif testlerle de kişiliğin temel yapısı ölçüldüğüne göre, tekrarlı ölçümlerde benzer sonuçların elde edilmesi gerekir. Ancak burada iki sorun ortaya çıkmaktadır. Kişiliğin temel yapısı gerçekte durağan bir işlev midir, yoksa projektif testler kişiliği ölçerken başka etmenlerden etkilenmekte midir? Ainsworth (1951), bu konuda bazı çelişkili araştırma bulgularını özetlemektedir. Fosberg'in araştırmasında, deneklerin kişilik psikogramları temelde değişiklik göstermemektedir. Hutt ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada da, Roschach'ın test-tekrar test olarak uygulanmasında iki ayrı uygulayıcı ve yönerge kullanıldığında test-tekrar test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. O halde, uygulayıcının test verme tutumu test sonucunu etkileyebilmektedir. Test uygulaması sırasında uygulayıcının kurduğu raportun sıcak veya soğuk olması elde edilen verilerin miktarını etkileyebilmektedir.

Projektif testlerde test-tekrar test yönteminin kullanılmasının bazı sakıncaları vardır. İki test arasındaki sürenin uzun olması durumunda, deneklerin psikolojik durumu aradaki süre içinde oldukça çok değişebilmektedir. Kısa süreler alındığında da, deneklerin ilk tepkilerini hatırlama olasılığı oldukça yüksektir.

Projektif testlerdeki maddeler birbirine eşit olmadığından, iç tutarlılık katsayısını veren yol ile de güvenilirliğin saptanması güçleşmektedir. Bazı testlerde, içerik bakımından eşit olarak kabul edilen maddeler eşleştirilerek hesaplamalar yapılsa bile, elde edilen korelasyon katsayıları istenildiği kadar yüksek olamamaktadır.

Projektif testlerin karşılaştığı bir diğer güvenilirlik sorunu da, puanlama güvenilirliğidir. Pek çok projektif testin standart puanlama yönergesi olmadığından, test sonuçlarının yorumlanması büyük ölçüde uygulayıcının bilgi ve becerisine bağlı kalmakta, dolayısıyla da uygulamalar arasında oldukça büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Projektif testlerden, cümle tamamlama testlerinin puanlama yönergelerinin geliştirilmiş olması bu testlere psikometrik bakımından bazı üstünlükler sağlamaktadır.

Sonuç

Yapılan literatür incelemesi, projektif testlere getirilen eleştirileri karşılamak üzere, bu testlerle ilgili çalışmaların devam ettiğini göstermektedir. Bununla beraber, psikometristlerin haklı eleştirileri devam etmekte, öte yandan kliniklerde çalışanlarda bu testlerin önemine inanmakta ve yaygın olarak kullanmaya devam etmektedirler. Projektif testlerle sağlanan bilgilerden ne tam olarak emin olunabilmekte, ne de kullanmaktan vazgeçilebilmektedir.

Projektif testlerle ilgili olarak literatürde en son görüşüne rastladığımız Vernon'da (1973), tüm bu haklı eleştirilere katılmakla beraber, bu testlerin ayırıcı bir özelliğinden söz etmektedir. Ona göre, bu testlerin ekleşik geçerliği (incremental validity) önemlidir. Bu testler diğer tanılayıcı yöntemlere ek olarak kullanıldığında oldukça yararlı olmaktadır.

Görülüyor ki, projektif testlere getirilen eleştiriler her ne olursa olsun, bu testler diğer kişiliği ölçme yöntemleriyle elde edilemeyen bazı verilerin elde edilmesinde başarılı olmakta ve klinik tanıya iyi bir yardımcı olma görevini yerine getirmektedirler.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M.D.** "Some Problems of Validation Techniques", *British Journal of Medical Psychology*, 1951, 24, 151-161.
- Anasrasi, A.** *Psychological Testing*, N.Y.: Macmillan Publishing Com. Inc., 1976.
- Campbell, D.T.** "A typology of Tests, Projective and Otherwise", *Journal of Consulting Psychology*, 1957, 21, 207-210.

- Cansever, G.** *Klinik Psikolojide Değerlendirme Yöntemleri*, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul: 1982.
- Cronbach, L.J.** *Essentials of Psychological Testing*, N.Y.: Harper and Row Publishers, 1970.
- Eysenck, H.J.** "Personality Tests: 1950-55", *Recent Progress in Psychology*, London: J. and A. Churchill, 1959.
- Geçtan, E.** *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Hür Yayın A.Ş., 1981.
- Guilford, J.P.** *Personality*, N.Y.: Mc Graw Hill, 1959.
- Hall, C.S. ve G. Lindsey.** *Theories of Personality*, N.Y.: John Wiley and Sons Inc., 1970.
- Horrocks, J.E.** *Assessment of Behavior*, Columbus, Ohio: Merrill Publishing Com., 1964.
- Lanyon, R.I. ve L.D. Goodstein.** *Personality Assessment*, N.Y.: John Wiley and Sons Inc., 1971.
- Lindsey, G.** "On the Classification of Projective Techniques", *Psychology Bulletin*, 1959, 56, 158-168.
- Macfarlane, J.W. ve R.D. Tuddenham.** "Problems in the Validation of Projective Techniques", Ed. Anderson ve Anderson, *An Introduction to Projective Techniques*, N.J.: Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1965, 26-54.
- Nunnally, J.M.** *Psychometric Theory*, N.Y.: Mc Graw Hill Book Com., 1967.
- Rapaport, D.** "Principles Underlying Projective Techniques", Ed. M.G. Merton, *The Collected Papers of David Rapaport*, N.Y.: Basic Books, 1967.
- Schafer, R.** *Projective Testing and Psychoanalysis*, N.Y.: International Universities Press, Inc., 1967.
- Vernon, D.E.** *Personality Assessment, A Critical Survey*, London: Methuen and Co. Ltd., 1973.